חוברת מורה · יחידה 6: מהמנדט למדינה

היסטוריה בסרטונים – 4 מערכי שיעור מלאים לסרטונים, עם תשובות, מחוונים והתאמות

מהדורה למורה – עם תשובות

45 דק׳ לכל שיעור

יצרה: רוית ראש בן ישי

תוכן החוברת

1. **המנדט הבריטי: הבטחה במבחן** – ? האם בריטניה קיימה את ההבטחה שקיבלה על עצמה בכתב המנדט כלפי העם היהודי?
   הסרטון: המנדט הבריטי- האם ההבטחה קוימה? · youtube.com/watch?v=zViq6cEzcEo
2. **המאבק על הדרכים: השיירות** – ? מדוע הפכו הדרכים ללב המאבק בשלב הראשון של מלחמת העצמאות, ומה לימד כישלון שיטת השיירות?
   הסרטון: מלחמת העצמאות - השיירות · youtube.com/watch?v=KVlie6xDYXU
3. **מהתגוננות להכרזה: מאי 1948** – ? איך הפך היישוב בתוך שישה שבועות ממי שמתגונן למי שמכריז על מדינה?
   הסרטון: מלחמת העצמאות - תוכנית ד והכרזת העצמאות · youtube.com/watch?v=YqxcsT-blAg
4. **ציר הזמן של הקורס כולו** – ? איך ציר זמן עוזר לנו לראות את הקשרים בין אירועים – מהנאורות ועד הקמת המדינה?
   הסרטון: ציר זמן נעים להכיר! · youtube.com/watch?v=Z3UebHNIoTo

דפי הצפייה לתלמידים נמצאים בקבצים נפרדים (PDF ו־Word) – אחד לכל סרטון.

28. המנדט הבריטי: הבטחה במבחן

? האם בריטניה קיימה את ההבטחה שקיבלה על עצמה בכתב המנדט כלפי העם היהודי? · הסרטון: המנדט הבריטי- האם ההבטחה קוימה?

מהדורה למורה

הסרטון מסביר מהו מנדט: ייפוי כוח זמני שנתן חבר הלאומים למעצמות המנצחות במלחמת העולם הראשונה לשלוט בשטחים של האימפריות שהתפרקו. המנדט על ארץ ישראל היה מיוחד, כי שילב את הצהרת בלפור בכתב המנדט, ולכן היו לבריטים שתי משימות: לדאוג לכלל האוכלוסייה ולסייע בהקמת הבית הלאומי היהודי. בשנים הראשונות התאפשרה עלייה, הוכרו מוסדות השלטון העצמי של היישוב (אספת הנבחרים והוועד הלאומי), נבנו כבישים ונמלים, והתפתחו חינוך ותרבות עבריים, כולל האוניברסיטה העברית. אולם בסוף שנות ה־30, כשמצב יהודי אירופה הידרדר, פרסמה בריטניה את הספר הלבן (1939) שהגביל בחומרה עלייה ורכישת קרקעות. הסרטון משאיר את השאלה פתוחה: האם עמדה בריטניה בהתחייבותה?

מטרות

- התלמידים יסבירו מהו מנדט ומה ייחד את המנדט על ארץ ישראל
- התלמידים יציגו פעולות בריטיות שסייעו לבניית הבית הלאומי ופעולות שהגבילו אותו
- התלמידים ינתחו עיבוד מתוך הספר הלבן 1939 ויסבירו את השפעתו
- התלמידים יגבשו עמדה מנומקת בשאלה אם בריטניה מילאה את התחייבותה

מושגים

מנדט	שלטון זמני של מעצמה על שטח מטעם חבר הלאומים, שמטרתו המוצהרת להכין את השטח לעצמאות.
חבר הלאומים	ארגון בין־לאומי שהוקם אחרי מלחמת העולם הראשונה לשמירת השלום, והעניק את המנדטים.
כתב המנדט	מסמך שאושר ב־1922 וקבע את חובות בריטניה בארץ ישראל, כולל הקמת הבית הלאומי, עידוד עלייה והכרה בסוכנות יהודית.
אספת הנבחרים והוועד הלאומי	מוסדות השלטון העצמי של היישוב היהודי: אספה נבחרת והגוף המבצע שלה, שהיו בסיס למוסדות המדינה.
הספרים הלבנים	מסמכי מדיניות בריטיים שצמצמו את ההתחייבות לבית הלאומי; החמור שבהם – הספר הלבן של 1939.
הספר הלבן 1939	מדיניות שהגבילה עלייה ל־75 אלף איש בחמש שנים (ואחר כך בהסכמת הערבים), הגבילה רכישת קרקע, והציעה מדינה עצמאית בתוך עשר שנים.
מכסות עלייה ('סרטיפיקטים')	היתרי עלייה שחילקו הבריטים לפי 'כושר הקליטה הכלכלי' של הארץ ובהמשך לפי שיקולים מדיניים.

תאריכים

1920 ועידת סן רמו מעניקה לבריטניה את המנדט · **1922** חבר הלאומים מאשר את כתב המנדט · **1925** פתיחת האוניברסיטה העברית בירושלים · **1939** הספר הלבן

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים

0–5	**פתיחה**	'שומר המפתח' – משל על ייפוי כוח
5–8	**לפני הצפייה**	ניבוי נכון/לא נכון
8–14	**צפייה**	צפייה עם טבלת 'קיים / לא קיים'
14–21	**עיבוד**	בדיקת הניבוי ושאלות בשלוש רמות
21–36	**דיון מובנה**	'משפט בריטניה' – עיבוד הספר הלבן, הכנת טיעונים ודיון
36–42	**תרגול בגרות**	כתיבת תשובה לשאלת הבגרות
42–45	**סיכום**	פסק דין אישי וכרטיס יציאה

פתיחה: שומר המפתח

משל: 'שכן מקבל ממך את מפתח הבית לשנה, בהתחייבות לשמור עליו ולעזור לבנך לשפץ חדר משלו. בשנה הראשונה הוא עוזר, מביא חומרים ופועלים. אחר כך הוא מגביל את מספר הפועלים שיכולים להיכנס – דווקא כשהבן זקוק לחדר בדחיפות'. שואלים: האם השכן עמד בהתחייבותו? מה היה צריך לשקול? מכאן למושג 'מנדט'.

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: המנדט הבריטי: הבטחה במבחן

יחידה 6 · מהמנדט למדינה · ? האם בריטניה קיימה את ההבטחה שקיבלה על עצמה בכתב המנדט כלפי העם היהודי?

מהדורה למורה

הסרטון: המנדט הבריטי- האם ההבטחה קוימה?

youtube.com/watch?v=zViq6cEzcEo · 3:16 דקות

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. מנדט הוא שלטון קבוע של מעצמה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – שלטון זמני מטעם חבר הלאומים.**

2. הצהרת בלפור נכללה בכתב המנדט.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – וכך הפכה למחייבת.**

3. בכל תקופת המנדט עודדו הבריטים עלייה יהודית.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – בשנות ה־30 צמצמו ובשנת 1939 הגבילו בחומרה.**

4. הספר הלבן של 1939 הגביל עלייה ורכישת קרקע.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – דווקא בשעה שיהודי אירופה ניסו להימלט.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- מהו מנדט ומי מעניק אותו
- למה קיבלה בריטניה את המנדט על ארץ ישראל
- מה היו 'שתי המשימות' של הבריטים
- אילו דברים נבנו וצמחו בתקופת המנדט
- מה היה 'התפנית' בסוף שנות ה־30

⏸️ **אחרי הסבר המושג מנדט**: מה ההבדל בין מנדט לבין כיבוש רגיל?

⏸️ **אחרי 'שתי המשימות'**: האם שתי המשימות יכולות להתנגש? איך?

⏸️ **אחרי הספר הלבן**: מדוע העיתוי של הספר הלבן היה קשה במיוחד?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מי העניק לבריטניה את המנדט?

א. האו״ם | **ב. חבר הלאומים** | ג. האימפריה העות׳מאנית

2. מה ייחד את המנדט על ארץ ישראל?

א. הוא כלל את הצהרת בלפור | ב. הוא היה קבוע | ג. הוא ניתן לצרפת

3. מה קבע הספר הלבן 1939?

א. עידוד עלייה ללא הגבלה | ב. הקמת מדינה יהודית מיד

ג. הגבלה חמורה של עלייה ורכישת קרקע

רגיל

1. הסבירו מהו מנדט ומדוע קיבלה בריטניה את המנדט על ארץ ישראל.

✔ **מנדט – שלטון זמני מטעם חבר הלאומים להכנת שטח לעצמאות. בריטניה קיבלה אותו כמנצחת במלחמה שכבשה את הארץ, וכיוון שהיה לה אינטרס אסטרטגי באזור (תעלת סואץ, הדרך להודו).**

2. ציינו שלוש התפתחויות ביישוב בשנות המנדט הראשונות.

✔ **עלייה גדולה; מוסדות שלטון עצמי – אספת הנבחרים והוועד הלאומי; פיתוח כבישים, נמלים ותעשייה; חינוך ותרבות עבריים, כולל האוניברסיטה העברית (1925).**

3. הסבירו מדוע הספר הלבן נתפס כ'בגידה' בעיני היישוב.

✔ **הוא הגביל עלייה וקרקעות בניגוד לרוח כתב המנדט, וסגר את שערי הארץ בדיוק כשיהודי אירופה היו בסכנה גוברת ונזקקו למקלט.**

אתגר

1. הסבירו מדוע 'שתי המשימות' של בריטניה יצרו מתח מובנה.

✔ **התחייבות לבית לאומי יהודי (עלייה, קרקעות) מול התחייבות לשמירת זכויות האוכלוסייה הערבית שהייתה רוב והתנגדה; כל צעד לטובת צד אחד נתפס כפגיעה בשני, ובריטניה גם שקלה את האינטרסים שלה במזרח התיכון לקראת מלחמה.**

2. הכריעו: האם בריטניה קיימה את ההבטחה? הציגו טיעון לכל צד ונמקו את הכרעתכם.

✔ קיימה בחלקה: אפשרה עלייה ומוסדות, ובשנות המנדט היישוב גדל פי כמה ונבנו יסודות המדינה. לא קיימה: צמצמה בהדרגה (1922, 1930) ובספר הלבן 1939 סגרה כמעט את העלייה והקרקעות בשעת הצורך הגדול. הכרעה מנומקת ששוקלת את שני הצדדים.

ג ⚖ דיון משימה פעילה: 'משפט בריטניה' – האם ההבטחה קוימה?

הכיתה מתחלקת לשלוש קבוצות: התביעה (נציגי היישוב), ההגנה (נציגי בריטניה) ושופטים. כל קבוצה קוראת את עיבוד הספר הלבן ומכינה טיעונים.

מקור: עיבוד חופשי מתוך הספר הלבן הבריטי, מאי 1939

ממשלת הוד מלכותו מצהירה שאין בכוונתה שארץ ישראל תהפוך למדינה יהודית. בחמש השנים הבאות יורשו להיכנס עד 75,000 עולים יהודים; לאחר מכן לא תותר עלייה יהודית אלא בהסכמת ערביי הארץ. הנציב העליון יוסמך להגביל או לאסור העברת קרקעות מערבים ליהודים באזורים מסוימים. בתוך עשר שנים מקווה הממשלה להקים מדינה עצמאית בארץ ישראל, שבה יחלקו ערבים ויהודים בשלטון.

1. סמנו במקור שלוש הוראות והסבירו כל אחת.

✔ אין כוונה למדינה יהודית; הגבלת עלייה ל־75,000 בחמש שנים ואחר כך בהסכמת הערבים; הגבלת רכישת קרקעות; מדינה עצמאית משותפת בתוך עשר שנים.

2. התביעה: הכינו שלושה טיעונים שבריטניה הפרה את כתב המנדט.

✔ הפרה: כתב המנדט חייב לעודד עלייה והתיישבות; ההגבלה הוטלה בשעת סכנה ליהודי אירופה; 'הסכמת הערבים' הייתה למעשה הטלת וטו.

3. ההגנה: הכינו שלושה טיעונים שבריטניה פעלה לפי שתי משימותיה ונסיבות התקופה.

✔ הגנה: היו לבריטניה חובות גם כלפי הרוב הערבי; ההצהרה לא הבטיחה מדינה; בשנים קודמות אפשרה עלייה ומוסדות; ערב מלחמה רצתה לשמור על שקט ותמיכה ערבית במזרח התיכון.

4. השופטים: הכינו שאלה לכל צד, שמעו את הדיון וכתבו 'פסק דין' מנומק.

✔ פסק דין מנומק שמתייחס לפחות לטיעון אחד מכל צד ולנוסח כתב המנדט.

🎓 שאלה בסגנון בגרות

1. הסבר מה היה ייחודו של המנדט הבריטי על ארץ ישראל, והצג פעולה אחת של בריטניה שסייעה לבניית הבית הלאומי ופעולה אחת שפגעה בו.

✔ מנדט הוא שלטון זמני של מעצמה מטעם חבר הלאומים, שנועד להכין שטח לעצמאות. ייחודו של המנדט על ארץ ישראל היה שהצהרת בלפור נכללה בכתב המנדט (סן רמו 1920, חבר הלאומים 1922), ולכן בריטניה התחייבה, נוסף על דאגה לכלל האוכלוסייה, לסייע בהקמת בית לאומי לעם היהודי – לעודד עלייה והתיישבות ולהכיר בסוכנות יהודית. פעולה שסייעה: בשנים הראשונות התירה עלייה והכירה במוסדות השלטון העצמי של היישוב, אספת הנבחרים והוועד הלאומי, שהיו בסיס למוסדות המדינה. פעולה שפגעה: הספר הלבן של 1939 הגביל את העלייה ל־75,000 בחמש שנים ואחר כך התנה אותה בהסכמת הערבים, והגביל רכישת קרקעות – דווקא כשיהודי אירופה היו בסכנה.

כרטיס יציאה · המנדט הבריטי: הבטחה במבחן

1. מה היו שתי המשימות של בריטניה לפי כתב המנדט?

✔ **לדאוג לכלל תושבי הארץ ולסייע בהקמת הבית הלאומי היהודי.**

2. ציינו הגבלה אחת בספר הלבן 1939.

✔ **75,000 עולים בחמש שנים; עלייה בהמשך רק בהסכמת הערבים; הגבלת רכישת קרקע.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
הסבר המושג מנדט וייחודו	4
פעולה שסייעה, מוסברת	4
פעולה שפגעה, מוסברת	4

סיכום

כל תלמיד כותב 'פסק דין' אישי במשפט אחד: 'בריטניה קיימה / לא קיימה / קיימה בחלקה, כי...'.

התאמה לעולים

אחרי מלחמת העולם הראשונה בריטניה שלטה בארץ ישראל. זה נקרא מנדט. בריטניה הבטיחה לעזור ליהודים לבנות בית לאומי. בהתחלה הגיעו הרבה עולים ונבנו מוסדות. ב־1939 בריטניה הגבילה את העלייה. זה היה זמן קשה ליהודי אירופה.

מנדט – שלטון זמני של מדינה על ארץ אחרת · **הבטחה** – לומר שתעשה משהו בעתיד · **עלייה** – יהודים שבאים לגור בארץ · **הגבלה** – כשמרשים רק מעט · **מוסדות** – גופים שמנהלים חיים של קבוצה · **ספר לבן** – מסמך של הממשלה הבריטית עם חוקים חדשים

התאמות לחנ"מ

- טבלת 'עזרה / פגיעה' עם 6 כרטיסי תמונה למיון
- הספר הלבן בשלוש שורות קצרות
- תפקיד מוגדר בדיון: 'קורא/ת המקור' או 'מנהל/ת זמן'
- ציר זמן: 1917 – 1922 – 1939 עם צבעים ירוק/אדום

לוודא:

- הסרטון מציג את הקמת אספת הנבחרים והוועד הלאומי ואת האוניברסיטה העברית כפעולות בריטיות – בפועל הן יוזמות של היישוב והתנועה הציונית שהבריטים התירו או הכירו בהן; לדייק בכיתה
- הספרים הלבנים הקודמים (1922, 1930) אינם בסרטון – כדאי להזכירם כרקע
- נתוני הספר הלבן (75,000 בחמש שנים, מדינה בתוך עשר שנים) – לוודא מול ספר הלימוד

29. המאבק על הדרכים: השיירות

? מדוע הפכו הדרכים ללב המאבק בשלב הראשון של מלחמת העצמאות, ומה לימד כישלון שיטת השיירות? · הסרטון: מלחמת העצמאות - השיירות

מהדורה למורה

הסרטון פותח בהחלטת האו״ם על חלוקת הארץ (29.11.1947): שמחה ביישוב, דחייה מצד ערביי הארץ ומדינות ערב, ופרוץ המלחמה כבר למחרת. הוא מתאר את השלב הראשון – 'המלחמה הפנימית' עד 14 במאי 1948 – שבו הבריטים עוד שולטים אך עסוקים בפינוי, ומשווה בין הכוחות: לצד הערבי יתרון מספרי, תמיכת מדינות ערב ושליטה ברוב הדרכים, אך הנהגה מפולגת; ליישוב מוטיבציה, הנהגה ומוסדות מאורגנים, אך יישובים מנותקים וירושלים במצור. כאן מתחיל המאבק על הדרכים: שיירות יוצאות לפרוץ אל יישובים נצורים, כמו השיירה לקיבוץ יחיעם בגליל המערבי, ושוב ושוב אל ירושלים. בסוף מרץ 1948, אחרי סדרת שיירות שנפגעו ונסיגת ארצות הברית מתמיכה בחלוקה, הבין היישוב שנדרש שינוי אסטרטגי.

🎯 מטרות

- התלמידים יתארו את השלב הראשון של מלחמת העצמאות ואת מאפייני 'המלחמה הפנימית'
- התלמידים ישוו בין יתרונות וחולשות של שני הצדדים בשלב זה
- התלמידים יאתרו על מפה את הדרכים והיישובים המנותקים ויסבירו את חשיבותם
- התלמידים יסבירו מדוע נכשלה שיטת השיירות ומה הוביל לשינוי האסטרטגי

🔑 מושגים

החלטת החלוקה (כ״ט בנובמבר)	החלטת עצרת האו״ם מ־29.11.1947 על חלוקת ארץ ישראל למדינה יהודית ולמדינה ערבית, עם משטר בין־לאומי בירושלים.
המלחמה הפנימית	השלב הראשון של מלחמת העצמאות (דצמבר 1947–מאי 1948), בין היישוב לערביי הארץ ומתנדבים מארצות ערב, בעוד הבריטים עדיין בארץ.
המאבק על הדרכים	הלחימה על צירי התנועה, שבהם שלטו לרוב כוחות ערביים, כדי לקיים קשר והספקה ליישובים מנותקים ולירושלים.
שיירה	טור כלי רכב (חלקם ממוגנים) שהוביל מזון, נשק ואנשים ליישובים מנותקים, בליווי לוחמים.
המצור על ירושלים	ניתוק ירושלים היהודית מן השפלה בעקבות חסימת הדרך, שגרם למחסור במזון, במים ובתחמושת.
צבא ההצלה	כוח של מתנדבים מארצות ערב שנכנס לארץ בשלב הראשון של המלחמה ולחם לצד ערביי הארץ.
ההגנה והפלמ״ח	הארגון הצבאי המרכזי של היישוב, וכוחות המחץ המגויסים שלו – הכוח המאומן ביותר בתחילת המלחמה.

🕰️ תאריכים

1947 החלטת החלוקה ופרוץ המלחמה (29–30 בנובמבר) · **1948** מרץ – 'חודש השיירות' הקשה ושינוי אסטרטגי ביישוב · **1948** 14 במאי – סיום המנדט והכרזת המדינה

⏱️ מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–5	**פתיחה**	'עיר בלי דרך' – תרגיל חשיבה על חיים במצור
5–8	**לפני הצפייה**	ניבוי נכון/לא נכון

14–8	**צפייה**	צפייה עם טבלת יתרונות/חולשות לשני הצדדים
21–14	**עיבוד**	בדיקת הניבוי ושאלות בשלוש רמות
34–21	**מפה**	מיפוי הדרכים והיישובים המנותקים וניתוח בקבוצות
41–34	**תרגול בגרות**	כתיבת תשובה לשאלת הבגרות
45–41	**סיכום**	רגע של הוקרה ומשפט סיכום; כרטיס יציאה

🪝 פתיחה: עיר בלי דרך

מבקשים מהתלמידים לדמיין: הדרך היחידה ליישוב שלכם נחסמת. אין משאיות מזון, אין דואר, אין תרופות. כל זוג רושם בדקה: מה נגמר ראשון? מה הייתם עושים? משתפים, ומעבירים לשאלה: כך חיו ב־1948 יישובים רבים ואף ירושלים היהודית כולה. חשוב: מקדימים לשיעור משפט על כבוד לנופלים ועל רגישות לתלמידים שמשפחותיהם שכלו.

📃 דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: המאבק על הדרכים: השיירות

יחידה 6 · מהמנדט למדינה · ❓ מדוע הפכו הדרכים ללב המאבק בשלב הראשון של מלחמת העצמאות, ומה לימד כישלון שיטת השיירות?

מהדורה למורה

הסרטון: מלחמת העצמאות - השיירות

⏱️ 4:39 דקות · youtube.com/watch?v=KVlie6xDYXU

א לפני הצפייה ובמהלכה

🧠 לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. המלחמה פרצה רק לאחר הכרזת המדינה.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – למחרת החלטת החלוקה.**

2. בשלב הראשון כבר פלשו צבאות מדינות ערב.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – נכנסו מתנדבים (צבא ההצלה); הפלישה – אחרי 14 במאי.**

3. בשלב הראשון שלטו הערבים ברוב הדרכים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **נכון – כפרים לאורך צירים חשובים.**

4. הבריטים לחמו לצד היישוב.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔️ **לא נכון – עסקו בפינוי ונמנעו מלהתערב.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- מה היו מטרות כל צד בשלב הראשון

- אילו יתרונות וחולשות היו לכל צד
- מדוע השליטה בדרכים הייתה קריטית
- מה הייתה מטרתה של השיירה ליחיעם
- מה גרם ליישוב להבין שדרוש שינוי

⏸ **אחרי ההשוואה בין הכוחות**: השלימו: היתרון החשוב ביותר של היישוב היה ___ כי ___.

⏸ **אחרי תיאור השיירה בגליל**: מה מלמד המקרה על מחיר ההחלטה לצאת למרות הסכנה?

⏸ **אחרי הסיכום של סוף מרץ**: מה היו שני הגורמים לתחושת 'סכנה קיומית'?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מתי פרצה מלחמת העצמאות?

א. ב־14 במאי 1948 | **ב. למחרת החלטת החלוקה בנובמבר 1947** | ג. ב־1949

2. מי שלט ברוב הדרכים בשלב הראשון?

א. כוחות ערביים | ב. הבריטים לבדם | ג. ההגנה

3. מה היה תפקיד השיירות?

א. לפנות את הבריטים | ב. לתקוף את מדינות ערב

ג. להביא הספקה ליישובים מנותקים ולירושלים

רגיל

1. מדוע נקרא השלב הראשון 'המלחמה הפנימית'?

✔ **כי לחמו בו בתוך הארץ היישוב מול ערביי הארץ ומתנדבים מארצות ערב, בערים מעורבות, ביישובים ובדרכים, לפני פלישת צבאות ערב ובעוד הבריטים בארץ.**

2. ציינו שני יתרונות של היישוב ושני קשיים שלו.

✔ **יתרונות: מוטיבציה עצומה, הנהגה ברורה, מוסדות מאורגנים (חינוך, בריאות, מסים), כוחות מאומנים (פלמ״ח). קשיים: הערבים שלטו ברוב הדרכים, ערים בטווח אש, יישובים מנותקים, נמלים סגורים לנשק ולעזרה.**

3. הסבירו מדוע סוף מרץ 1948 נחשב לנקודת שפל.

✔ **שיירות רבות נפגעו ונכשלו, ירושלים הייתה במצור, הבריטים עמדו לעזוב, וארצות הברית נסוגה מתמיכתה בחלוקה – היישוב חש בסכנה קיומית.**

אתגר

1. הסבירו מדוע שיטת השיירות לא יכלה להבטיח את הקשר ליישובים לאורך זמן.

✔ **השיירות נעו בדרכים ששלט בהן האויב, דרך כפרים ועמדות שולטות; בלי להחזיק את השטח שלאורך הדרך כל שיירה הייתה חשופה למארב ולחסימה. לכן נדרש מעבר להשתלטות על השטח – תוכנית ד׳.**

2. הלוחמים יצאו שוב ושוב לדרכים למרות הסיכון. מה מלמד הדבר על תפיסתם את המלחמה?

✔ **שראו בה מלחמה על עצם הקיום ועל הזכות לארץ ישראל, ושלא הפקירו יישוב נצור – ערבות הדדית ונחישות. זו גם מורשת של כבוד לנופלים ומחויבות להחזיק כל נקודה.**

ג 🗺️ מפה משימה פעילה: מפת הדרכים, 1948

כל קבוצה מקבלת מפה אילמת של הארץ ומשרטטת עליה את הדרכים המרכזיות ואת האזורים המנותקים, בעזרת אטלס או מפה מספר הלימוד.

1. סמנו את הדרך מתל אביב לירושלים ואת קטע שער הגיא, ואת ירושלים הנצורה.

✔ **הדרך עוברת בשפלה ועולה בהרי ירושלים דרך שער הגיא – מעבר צר בין הרים.**

2. סמנו את הגליל המערבי והיישובים המנותקים בו (למשל יחיעם), ואת גוש עציון והנגב.

✔ **הגליל המערבי צפונית לנהריה ולעכו; גוש עציון בין בית לחם לחברון; יישובי הנגב בדרום.**

3. סמנו באדום נקודות שבהן כפרים או עמדות שלטו על הדרך.

✔ **נקודות שולטות לאורך שער הגיא ובהרי ירושלים, ובגליל המערבי לאורך הכביש מנהריה מזרחה.**

4. כתבו ליד כל אזור: מה היה חסר בו ומדוע קשה היה להגיע אליו.

✔ **מזון, מים, תחמושת ותרופות; הדרך עברה בשטח שבשליטת האויב, צרה ומתאימה למארב.**

🎓 **שאלה בסגנון בגרות**

1. הצג שני גורמים לקשיי היישוב בשלב הראשון של מלחמת העצמאות (נובמבר 1947–מרץ 1948), והסבר מדוע הוחלט על שינוי אסטרטגי בסוף מרץ 1948.

✔ **גורם ראשון: השליטה בדרכים – כפרים ערביים היו פזורים לאורך צירים חשובים, ולכן יישובים יהודיים רבים נותקו והחיבור לירושלים נחסם; העיר הייתה במצור. גורם שני: מחסור בכוח צבאי וציוד – רק הפלמ"ח וחלק מן ההגנה היו כוח מאומן, רוב האנשים היו מגינים מקומיים, והנמלים היו סגורים לנשק ולעזרה בעוד הבריטים עדיין שלטו בארץ. נוסף לכך, לערבים היה יתרון מספרי וסיוע ממדינות ערב. שינוי אסטרטגי: בסוף מרץ נכשלו שיירות רבות בניסיון לפרוץ דרכים, ירושלים נותרה במצור, הבריטים עמדו לעזוב וארצות הברית נסוגה מתמיכה בחלוקה. היישוב הבין שאי אפשר להסתפק בהגנה ובליווי שיירות, ושיש לעבור ליוזמה ולהשתלט על השטח שלאורך הדרכים – מה שהוביל לתוכנית ד'.**

✂️

🎟️ כרטיס יציאה · המאבק על הדרכים: השיירות

1. מה היה 'המאבק על הדרכים'?

✔ **הלחימה על צירי התנועה לקיום קשר והספקה ליישובים מנותקים ולירושלים.**

2. ציינו שני גורמים לתחושת הסכנה בסוף מרץ 1948.

✔ **כישלון שיירות, המצור על ירושלים, עזיבת הבריטים הקרובה, נסיגת ארה"ב מתמיכה בחלוקה.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
גורם קושי ראשון מוסבר	4
גורם קושי שני מוסבר	4
הסבר הצורך בשינוי האסטרטגי (כישלון השיירות + נסיבות)	4

סיכום

עומדים רגע של שקט לזכר הנופלים במאבק על הדרכים, וכל תלמיד כותב משפט: 'היישוב לא הפקיר יישוב נצור, כי...'.

התאמה לעולים

ב־29 בנובמבר 1947 האו"ם החליט לחלק את הארץ. היהודים שמחו. הערבים לא הסכימו ופרצה מלחמה. הערבים חסמו את הדרכים. ירושלים ויישובים רבים היו מנותקים. שיירות של משאיות ניסו להביא אוכל ונשק. זה היה קשה מאוד.

מלחמה – קרבות בין צבאות או קבוצות · **דרך** – כביש שנוסעים בו ממקום למקום · **שיירה** – הרבה מכוניות שנוסעות יחד · **מצור** – כשאי אפשר להיכנס ולצאת מהעיר · **מנותק** – שאין אליו דרך · **הספקה** – אוכל, מים וציוד שמביאים

התאמות לחנ"מ

- מפה מוכנה עם 4 אזורים צבועים להתאמת שמות
- טבלת יתרונות/חולשות עם סמלים (חץ למעלה/למטה)
- ציר זמן חזותי עם שלוש תחנות: נובמבר 1947, מרץ 1948, מאי 1948
- הכנה רגשית מראש ואפשרות לתלמיד לבחור משימה חלופית ללא צפייה בחלקים קשים

לוודא:

- השיעור נמנע במכוון ממספרי נפגעים, משמות נופלים ומפרטי קרב; הנתונים על גודל הכוחות שבסרטון לא הוכנסו – לוודא מול ספר הלימוד אם נדרשים
- תאריך השיירה ליחיעם (27.3.1948) – לוודא אם מציגים
- מומלץ להתאים את השיעור לתלמידים ממשפחות שכולות ולהודיע מראש

30. מהתגוננות להכרזה: מאי 1948

? איך הפך היישוב בתוך שישה שבועות ממי שמתגונן למי שמכריז על מדינה?

הסרטון: מלחמת העצמאות - תוכנית ד והכרזת העצמאות

מהדורה למורה

הסרטון ממשיך את סיפור השלב הראשון של מלחמת העצמאות מאפריל 1948. תוכנית ד׳ סימנה מעבר מהגנה להתקפה: במבצע נחשון ריכז בן־גוריון לוחמים ונשק מחזיתות אחרות כדי לפרוץ את הדרך לירושלים, ושיירות גדולות הגיעו לעיר – הצלחה זמנית, אך מפנה ליוזמה. בתוך כחודש וחצי הכריע היישוב את כוחות ערביי הארץ בזירות רבות. הסרטון מתאר בכבוד את הקרבות על גוש עציון, שנפל ב־13–14 במאי לאחר מצור ממושך, ובהם השתתפו גם לוחמות. בשבוע האחרון למנדט התלבטה מנהלת העם אם להכריז על מדינה או לחכות, ובן־גוריון שכנע את חבריה. ב־14 במאי 1948 (ה׳ באייר תש״ח) הוכרזה מדינת ישראל: אפשר היה לעלות בלי מגבלות הספר הלבן ולרכוש נשק בגלוי, אך באותו זמן פלשו צבאות מדינות ערב.

מטרות

- התלמידים יסבירו את מטרות תוכנית ד׳ ואת חשיבות מבצע נחשון
- התלמידים יתארו את השיקולים בעד ונגד הכרזה על מדינה במאי 1948
- התלמידים ינתחו עיבוד מתוך מגילת העצמאות ויזהו בה בסיסי לגיטימציה
- התלמידים יסבירו את משמעות ההכרזה ואת השינוי שחל עם פלישת צבאות ערב

מושגים

תוכנית ד׳	תוכנית ההגנה (מרץ 1948) למעבר מהתגוננות ליוזמה: השתלטות על שטחי המדינה היהודית ועל הדרכים, והכנה לפלישה הצפויה של צבאות ערב.
מבצע נחשון	המבצע הראשון של תוכנית ד׳ (אפריל 1948) לפריצת הדרך לירושלים, שבו רוכזו לוחמים ונשק מחזיתות שונות ושיירות גדולות הגיעו לעיר.
גוש עציון	גוש יישובים בין בית לחם לחברון שעמד במצור ממושך ונפל ב־13–14 במאי 1948, ערב הכרזת המדינה.
מנהלת העם	הגוף המבצע שהקים היישוב לקראת סוף המנדט, ושהחליט ב־12 במאי 1948 על הכרזת המדינה; לימים הממשלה הזמנית.
מועצת העם	הגוף המחוקק הזמני של היישוב לקראת הקמת המדינה, שחבריו חתמו על מגילת העצמאות.
מגילת העצמאות	המסמך שהוקרא ב־14 במאי 1948 ובו הכרזה על הקמת מדינת ישראל, נימוקיה (זכות היסטורית, הכרה בין־לאומית, השואה) ועקרונותיה.
פלישת צבאות ערב	כניסת צבאות מצרים, ירדן, סוריה, עיראק ולבנון לשטח הארץ מיד לאחר ההכרזה; תחילת השלב השני של המלחמה.

תאריכים

1948 אפריל – תוכנית ד׳ ומבצע נחשון · **1948** 13–14 במאי – נפילת גוש עציון · **1948** 14 במאי (ה׳ באייר תש״ח) – הכרזת המדינה ופלישת צבאות ערב

מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–4	**פתיחה**	'לחכות או להכריז?' – הצבעה ראשונית

7–4	**לפני הצפייה**	ניבוי נכון/לא נכון
13–7	**צפייה**	צפייה עם עצירות בשלושה פרקים
20–13	**עיבוד**	בדיקת הניבוי ושאלות בשלוש רמות
34–20	**ניתוח מקור**	עיבוד מתוך מגילת העצמאות – זיהוי נימוקים ועקרונות
41–34	**תרגול בגרות**	כתיבת תשובה לשאלת הבגרות
45–41	**סיכום**	הצבעה חוזרת 'לחכות או להכריז' וכרטיס יציאה

🪝 פתיחה: 12 במאי 1948: לחכות או להכריז?

מציגים את המצב בשני טורים. 'לחכות': ארצות הברית מציעה הפסקת אש ונאמנות; צבאות ערב מאיימים לפלוש; גוש עציון במצור. 'להכריז': הבריטים עוזבים; הזדמנות היסטורית אחרי אלפיים שנה; יהודים במחנות העקורים מחכים לעלות. כל תלמיד מצביע (אגודל למעלה/למטה) ונימוק אחד נשמע מכל צד. ההצבעה תחזור בסוף השיעור.

📰 דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: מהתגוננות להכרזה: מאי 1948
יחידה 6 · מהמנדט למדינה · ❓ איך הפך היישוב בתוך שישה שבועות ממי שמתגונן למי שמכריז על מדינה?

מהדורה למורה

הסרטון: מלחמת העצמאות - תוכנית ד והכרזת העצמאות
⏱️ 3:19 דקות · youtube.com/watch?v=YqxcsT-blAg

א לפני הצפייה ובמהלכה

🧠 לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. מבצע נחשון פתח את הדרך לירושלים לצמיתות.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – הצלחה זמנית; הדרך נחסמה שוב.**

2. ההחלטה להכריז על המדינה הייתה פה אחד וללא התלבטות.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – הייתה התלבטות קשה ובן־גוריון שכנע את החברים.**

3. ההכרזה ביטלה את מגבלות העלייה של הספר הלבן.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – עלייה חופשית ורכישת נשק בגלוי.**

4. מיד לאחר ההכרזה פלשו צבאות ערב.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – והחל השלב השני של המלחמה.**

👀 במהלך הצפייה – שימו לב:

- מה השתנה בתוכנית ד׳ לעומת שיטת השיירות

- מה עשה בן־גוריון כדי לפרוץ את הדרך לירושלים
- מה ייחד את הקרבות בגוש עציון
- מה היו השיקולים בהתלבטות על ההכרזה
- מה השתנה מיד אחרי ההכרזה

⏸ **אחרי מבצע נחשון**: אם ההצלחה הייתה זמנית – מדוע נחשב המבצע למפנה?

⏸ **אחרי גוש עציון**: מה מלמדת עמידת המגינים על רוח התקופה? (דיון בכבוד)

⏸ **אחרי ההתלבטות בשבוע האחרון**: מה הסיכון בהכרזה ומה הסיכון בהמתנה?

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מה הייתה מטרת מבצע נחשון?

א. לפרוץ את הדרך לירושלים | ב. לכבוש את עזה | ג. להגן על חיפה

2. באיזה תאריך הוכרזה המדינה?

א. 29 בנובמבר 1947 | **ב. 14 במאי 1948** | ג. 1 באוגוסט 1948

3. מה קרה מיד אחרי ההכרזה?

א. הבריטים חזרו | ב. נחתם הסכם שלום | **ג. צבאות מדינות ערב פלשו**

רגיל

1. הסבירו מה היה החידוש בתוכנית ד׳.

✔ **מעבר מהתגוננות והסתמכות על שיירות ליוזמה התקפית: השתלטות על השטח ועל הכפרים השולטים על הדרכים, והכנת שטחי המדינה לקראת הפלישה הצפויה.**

2. ציינו שני שיקולים בעד הכרזה מיידית ושניים נגד.

✔ **בעד: ניצול ההזדמנות עם סיום המנדט; מניעת חלל שלטוני; האפשרות להעלות עולים ולרכוש נשק בגלוי. נגד: לחץ ארצות הברית להפסקת אש ולדחייה; סכנת פלישת צבאות ערב; המצב הצבאי הקשה (למשל גוש עציון).**

3. מה שתי התוצאות המיידיות של ההכרזה לפי הסרטון?

✔ **חיוביות: עלייה ללא מגבלות הספר הלבן ורכישת נשק בגלוי. שלילית: פלישת צבאות מדינות ערב וראשית השלב השני של המלחמה.**

אתגר

1. כיצד השפיעו ההצלחות באפריל–מאי 1948 על ההחלטה להכריז על המדינה?

✔ **ההכרעה על כוחות ערביי הארץ ופריצת הדרך (גם אם זמנית) חיזקו את הביטחון שהיישוב יכול להחזיק שטח ולהתגונן, והוכיחו כי למדינה יש בסיס מעשי; בלעדיהן הלחץ לדחות היה גדול יותר.**

2. הסבירו מדוע ניתן לראות בהכרזה 'הימור מחושב'.

✔ **ההנהגה ידעה שתפרוץ פלישה ושהמצב קשה, אך העריכה שדחייה תאבד את ההזדמנות ההיסטורית ואת המומנטום הבין־לאומי; השקולים כללו את מוכנות הכוחות, את התמיכה בעולם ואת המחיר של המתנה.**

ג 📜 ניתוח מקור משימה פעילה: מגילת העצמאות – למה ומה

קראו את העיבוד המקוצר מתוך מגילת העצמאות ונתחו אותו.

מקור: עיבוד מקוצר מתוך מגילת העצמאות של מדינת ישראל, ה' באייר תש"ח (14.5.1948)

בארץ ישראל קם העם היהודי; בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, ובה הוריש לעולם את ספר הספרים. לאחר שהוגלה, שמר לה אמונים ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב אליה. השואה שהתחוללה הוכיחה מחדש את ההכרח לפתור את בעיית העם היהודי על ידי חידוש מדינתו. ב־29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית. לפיכך נתכנסנו, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת העצרת, אנו מכריזים על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל. מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות, ותקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין.

1. מצאו שלושה נימוקים שהמגילה מביאה להקמת המדינה.

✔ **הקשר ההיסטורי והרוחני לארץ; השואה; החלטת האו"ם (וגם 'זכותנו הטבעית').**

2. סווגו כל נימוק: היסטורי־דתי, בין־לאומי, הומניטרי/לאומי.

✔ **היסטורי־דתי: עיצוב העם וספר הספרים, התפילה לשוב; בין־לאומי: החלטת העצרת; לאומי־הומניטרי: השואה וההכרח במדינה.**

3. מצאו שני עקרונות שהמדינה מתחייבת להם.

✔ **פתיחות לעלייה וקיבוץ גלויות; שוויון זכויות לכל האזרחים.**

4. הסבירו את הקשר בין המשפט 'פתוחה לעלייה יהודית' לבין הספר הלבן.

✔ **הספר הלבן הגביל עלייה; המגילה מבטלת זאת מעשית ומצהירה על עלייה חופשית.**

🎓 **שאלה בסגנון בגרות**

1. הסבר מה הייתה תוכנית ד', והצג שני שיקולים שעמדו בפני מנהלת העם בהחלטה אם להכריז על הקמת המדינה במאי 1948.

✔ **תוכנית ד' הייתה תוכנית של ההגנה, שהופעלה מאפריל 1948, למעבר מהתגוננות ליוזמה התקפית: להשתלט על שטחי המדינה היהודית ועל הדרכים, כולל הכפרים השולטים עליהן, ולהכין את היישוב לפלישה הצפויה. המבצע הראשון שלה היה מבצע נחשון לפריצת הדרך לירושלים. שיקול בעד הכרזה: עם סיום המנדט ב־14 במאי נוצרה הזדמנות היסטורית; הכרזה תאפשר עלייה בלי מגבלות הספר הלבן ורכישת נשק בגלוי, ותמנע חלל שלטוני. שיקול נגד: ארצות הברית לחצה להפסקת אש ולדחיית ההכרזה, וצבאות מדינות ערב איימו לפלוש, בשעה שהמצב הצבאי היה קשה (גוש עציון במצור). לבסוף, בהשפעת בן־גוריון, הוחלט להכריז.**

כרטיס יציאה · מהתגוננות להכרזה: מאי 1948

1. מהו מבצע נחשון?

✔ **המבצע הראשון של תוכנית ד', לפריצת הדרך לירושלים (אפריל 1948).**

2. ציינו נימוק אחד מתוך מגילת העצמאות להקמת המדינה.

✔ **הזיקה ההיסטורית לארץ, השואה או החלטת האו"ם.**

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק'
הסבר תוכנית ד' ומטרותיה	4
שיקול ראשון מוסבר	4
שיקול שני מוסבר	4

סיכום

הצבעה חוזרת: 'לחכות או להכריז?' – ומי ששינה עמדתו מסביר מה שכנע אותו.

התאמה לעולים

באפריל 1948 היהודים התחילו לתקוף. הם פתחו את הדרך לירושלים לזמן קצר. במאי נפל גוש עציון אחרי קרבות קשים. המנהיגים התלבטו: להכריז על מדינה או לחכות? ב־14 במאי 1948 בן־גוריון הכריז על מדינת ישראל. באותו לילה צבאות ערב פלשו.

הכרזה – הודעה רשמית לכולם · **מדינה** – ארץ עם ממשלה, חוקים וגבולות · **מבצע** – פעולה צבאית מתוכננת · **לפלוש** – צבא נכנס לארץ אחרת בכוח · **מגילה** – מסמך חשוב שכתוב בו משהו היסטורי · **לחכות** – לא לעשות עכשיו, אלא אחר כך

התאמות לחנ"מ

- ציר זמן חזותי: אפריל – 13 במאי – 14 במאי, עם סמלים
- 3 משפטים מודגשים מתוך המגילה ושאלה 'למה?' לכל אחד
- כרטיסי 'לחכות / להכריז' למיון 6 שיקולים קצרים
- צפייה בפרק ההכרזה בלבד, עם דף צפייה בתמונות

לוודא:

- תאריך אישור תוכנית ד' (10 במרץ 1948) ומספר הלוחמים במבצע נחשון – לוודא
- ההצבעה במנהלת העם ב־12 במאי 1948 (6 מול 4) ומהות דיווחו של משה שרתוק – לוודא
- השיעור נמנע במכוון ממספרי נפגעים ומשמות נופלים בגוש עציון; מומלץ להזכיר את הקרבות בכבוד ובקצרה
- המגילה מובאת בעיבוד מקוצר – מומלץ לקרוא גם את הנוסח המלא

31. ציר הזמן של הקורס כולו

? איך ציר זמן עוזר לנו לראות את הקשרים בין אירועים – מהנאורות ועד הקמת המדינה? · הסרטון: ציר זמן נעים להכיר!

מהדורה למורה

הסרטון הקצר מציג את ציר הזמן ככלי חשיבה: קו ישר שעליו מסמנים אירועים לפי סדר התרחשותם, מעין 'מפה של זמן'. הוא מדגיש שאירועים אינם מתרחשים באקראי אלא ברצף של סיבה ותוצאה, כמו חוליות בשרשרת, ומדגים זאת בסדר של יום רגיל. בשיעור זה משמש הסרטון פתיחה לשיעור חזרה מסכם: התלמידים בונים ציר זמן כיתתי של כל הקורס – מהנאורות והמהפכה הצרפתית, דרך האמנציפציה, ההשכלה, הלאומיות והציונות, מלחמות העולם והמשטרים הטוטליטריים, ועד הצהרת בלפור, המנדט והקמת המדינה – ומחברים ביניהם בחצי סיבה ותוצאה, כהכנה לבגרות.

🎯 מטרות

- התלמידים יסבירו מהו ציר זמן, רצף ויחסי סיבה ותוצאה
- התלמידים ימקמו אירועי מפתח מן הקורס כולו על ציר זמן בסדר נכון
- התלמידים יזהו קשרים סיבתיים בין אירועים מיחידות שונות
- התלמידים יחלקו את הציר לתקופות ויצדיקו את החלוקה

🔑 מושגים

ציר זמן	קו שעליו מסומנים אירועים לפי סדר התרחשותם ובקנה מידה של זמן, כדי לראות רצף, משך וקשרים.
רצף (כרונולוגיה)	סדר האירועים בזמן – מה קרה לפני מה; בסיס לכל הסבר היסטורי.
סיבה ותוצאה	קשר שבו אירוע או תהליך אחד גורם לאחר או משפיע עליו; קשר בזמן אינו מוכיח לבדו קשר סיבתי.
תהליך מול אירוע	אירוע מתרחש בנקודת זמן (הצהרת בלפור, 1917); תהליך נמשך שנים (האמנציפציה, ההשכלה).
תקופה	פרק זמן שיש לו מאפיינים משותפים, למשל 'העת החדשה' או 'תקופת המנדט'; החלוקה לתקופות היא פרשנות של ההיסטוריון.
מאה	פרק זמן של מאה שנה; המאה ה־19 כוללת את השנים 1801–1900 (ובשימוש נפוץ 1800–1899).

🕰️ תאריכים

1789 המהפכה הצרפתית · **1897** הקונגרס הציוני הראשון · **1917** הצהרת בלפור · **1948** הקמת מדינת ישראל

⏱️ מהלך השיעור

דקות	שלב	מה עושים
0–5	**פתיחה**	'סדרו את היום שלי' – משחק רצף קצר
5–8	**לפני הצפייה**	ניבוי נכון/לא נכון
8–10	**צפייה**	צפייה בסרטון הקצר
10–15	**עיבוד**	בדיקת הניבוי ושאלות בשלוש רמות

33–15	**בניית ציר זמן כיתתי**	כל קבוצה מקבלת יחידה מן הקורס, ממקמת כרטיסים על חבל ומוסיפה חצי סיבה ותוצאה
40–33	**תרגול בגרות**	שאלת 'הסבר קשר' בין שני אירועים מיחידות שונות
45–40	**סיכום**	'השרשרת הארוכה' – משפט אחד שמחבר שלושה אירועים; כרטיס יציאה

פתיחה: סדרו את היום שלי

מחלקים לשש תלמידות ותלמידים כרטיסים מבולגנים: 'צלצול הסיום', 'השעון המעורר', 'מבחן בהיסטוריה', 'ארוחת בוקר', 'הפסקה', 'נסיעה לבית הספר'. הם נעמדים בשורה לפי הסדר הנכון. שואלים: איך ידעתם? איזה כרטיס 'גרם' לכרטיס הבא? ומה היה קורה אם אחד היה חסר? כך עובד ציר זמן.

דף הצפייה עם תשובות

דף צפייה: ציר הזמן של הקורס כולו

יחידה 6 · מהמנדט למדינה · ? איך ציר זמן עוזר לנו לראות את הקשרים בין אירועים – מהנאורות ועד הקמת המדינה?

מהדורה למורה

הסרטון: ציר זמן נעים להכיר!

youtube.com/watch?v=Z3UebHNIoTo · 1:27 דקות

א לפני הצפייה ובמהלכה

לפני הצפייה

לפני הצפייה סמנו: נכון / לא נכון / לא בטוח.

1. ציר זמן מראה רק תאריכים ולא קשרים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – הוא עוזר לראות רצף וסיבה ותוצאה.**

2. אם אירוע אחד קרה לפני אחר – הוא בהכרח גרם לו.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **לא נכון – קדימות בזמן אינה מוכיחה סיבתיות.**

3. ציר זמן יכול להראות גם תהליכים ארוכים.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – כקטע (פס) ולא כנקודה.**

4. על ציר זמן אפשר לסמן גם את העתיד.

נכון | לא נכון | לא בטוח/ה

✔ **נכון – כך נאמר בסרטון (למשל תוכניות).**

במהלך הצפייה – שימו לב:

- למה משווה הסרטון את ציר הזמן
- מה פירוש 'רצף'
- איך מוצג הקשר של סיבה ותוצאה
- איזו דוגמה יומיומית מובאת
- מה 'התמונה הגדולה' שציר הזמן מראה

⏸ **אחרי 'מפה של זמן'**: מה משותף למפה ולציר זמן ומה שונה?

⏸ **אחרי דוגמת היום הרגיל**: תנו דוגמה היסטורית לשרשרת של שלושה אירועים מן הקורס.

ב אחרי הצפייה – שאלות ב־3 רמות

בחרו רמה להתחלה – ונסו להגיע גם לרמה הבאה!

תמיכה – הקיפו את התשובה הנכונה

1. מהו ציר זמן?

א. רשימת שמות של מנהיגים

ב. קו שעליו מסמנים אירועים לפי סדר התרחשותם

ג. מפה של מדינות

2. מה פירוש 'רצף'?

א. אירועים בלי קשר

ב. רק אירועים שמחים

ג. סדר של אירועים שבא אחד אחרי השני

3. מה מסמנים על ציר זמן כקטע ולא כנקודה?

א. תהליך ארוך, כמו ההשכלה

ב. יום הולדת

ג. הכרזה אחת

רגיל

1. הסבירו את ההבדל בין אירוע לבין תהליך, ותנו דוגמה לכל אחד מן הקורס.

✔ **אירוע – בנקודת זמן (הצהרת בלפור 1917, הכרזת המדינה 1948). תהליך – נמשך שנים (האמנציפציה מסוף המאה ה־18 ועד סוף המאה ה־19, המהפכה התעשייתית).**

2. מדוע קדימות בזמן אינה מוכיחה קשר של סיבה ותוצאה?

✔ **כי אירועים יכולים להתרחש זה אחר זה במקרה; צריך להראות מנגנון – איך האחד השפיע על השני (למשל רעיונות הנאורות ← הצהרת זכויות האדם ← אמנציפציה).**

3. באיזו מאה התרחשו עלילת דמשק והקונגרס הציוני הראשון?

✔ **שניהם במאה ה־19 (1840 ו־1897).**

אתגר

1. בחרו שרשרת של שלושה אירועים מיחידות שונות בקורס והסבירו את הקשר הסיבתי ביניהם.

✔ **לדוגמה: הנאורות ← אמנציפציה בצרפת (1791) ← השכלה ושינויים בקהילה ← זרמים ביהדות; או: מלחמת העולם הראשונה ← הצהרת בלפור (1917) ← המנדט הבריטי (1922) ← הספר הלבן (1939) ← הכרזת המדינה (1948). נדרש הסבר מנגנון לכל חוליה.**

2. חלקו את ציר הזמן של הקורס לשלוש תקופות ותנו לכל אחת שם. הצדיקו את החלוקה.

✔ **לדוגמה: 1789–1870 'עידן הרעיונות והשוויון' (נאורות, אמנציפציה, השכלה); 1870–1918 'לאומיות ומלחמה' (לאומיות, ציונות, מלחמת העולם הראשונה, בלפור); 1918–1948 'ממשטרים טוטליטריים למדינה' (טוטליטריות, שואה, מנדט, עצמאות). כל חלוקה מנומקת מתקבלת.**

ג 🕰️ ציר זמן משימה פעילה: החבל הגדול: ציר הזמן של הקורס

מותחים חבל לאורך הכיתה עם סימני עשורים מ־1750 עד 1950. כל אחת משש הקבוצות מקבלת יחידה מן הקורס ושישה כרטיסי אירוע/תהליך ריקים.

1. כתבו על הכרטיסים שישה אירועים או תהליכים מהיחידה שלכם, עם שנה או טווח שנים.

✔ לדוגמה – יחידה 1: נאורות (מאה 18), המהפכה הצרפתית 1789, המהפכה התעשייתית (מסוף המאה ה־18); יחידה 2: אביב העמים 1848, מלחמת העולם הראשונה 1914–1918, חוזה ורסאי 1919; יחידה 3: המהפכה ברוסיה 1917, עליית הנאצים לשלטון 1933, השואה 1939–1945; יחידה 4: אמנציפציה בצרפת 1791, הסנהדרין 1807, צו כרמיה 1870; יחידה 5: דרישת ציון 1862, העלייה הראשונה 1882, בלפור 1917; יחידה 6: המנדט 1922, הספר הלבן 1939, החלטת החלוקה 1947, הכרזת המדינה 1948.

2. תלו את הכרטיסים על החבל במקום המדויק (תהליך – כפס עם שני אטבים).

✔ יש לוודא סדר כרונולוגי נכון ושימוש בפס לתהליכים.

3. מתחו חוט צבעוני בין כרטיס שלכם לכרטיס של קבוצה אחרת שיש ביניהם קשר סיבתי, וכתבו עליו מילת הסבר.

✔ לדוגמה: נאורות ← אמנציפציה ('רעיון השוויון'); לאומיות באירופה ← מבשרי הציונות ('השראה'); מלחמת העולם הראשונה ← בלפור ('אינטרס בריטי'); השואה ← החלטת החלוקה ('הכרה בצורך במדינה').

4. סמנו על החבל שלוש 'נקודות מפנה' לדעת הקבוצה והסבירו את הבחירה.

✔ למשל 1789, 1917, 1948 – כל בחירה מנומקת מתקבלת.

🎓 **שאלה בסגנון בגרות**

1. הסבר את הקשר בין מלחמת העולם הראשונה לבין הקמת המנדט הבריטי בארץ ישראל, והצג אירוע אחד שהתרחש בין שניהם.

✔ במלחמת העולם הראשונה (1914–1918) לחמה בריטניה נגד האימפריה העות׳מאנית, ששלטה בארץ ישראל כ־400 שנה. במהלך המלחמה כבשה בריטניה את הארץ, ומתוך אינטרס אסטרטגי – השליטה בתעלת סואץ ובדרך להודו – ובעקבות הפעילות הדיפלומטית הציונית, פרסמה את הצהרת בלפור (2 בנובמבר 1917), שבה הביעה תמיכה בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל. לאחר המלחמה התפרקה האימפריה העות׳מאנית, וחבר הלאומים שהוקם בעקבות המלחמה חילק את שטחיה למנדטים. בוועידת סן רמו (1920) הוענק לבריטניה המנדט על ארץ ישראל, והצהרת בלפור נכללה בכתב המנדט שאושר ב־1922. כך, תוצאות המלחמה – כיבוש הארץ, התפרקות האימפריה והקמת חבר הלאומים – הן שהביאו להקמת המנדט.

🎟️ כרטיס יציאה · ציר הזמן של הקורס כולו

1. מה ההבדל בין רצף לבין סיבה ותוצאה?

✔ רצף – סדר בזמן; סיבה ותוצאה – אירוע שגרם לאחר או השפיע עליו.

2. בחרו שני אירועים מהחבל שיש ביניהם קשר סיבתי והסבירו במשפט.

✔ לדוגמה: הצהרת בלפור (1917) נכללה בכתב המנדט (1922), ולכן בריטניה התחייבה לבית הלאומי.

מחוון לשאלת הבגרות

קריטריון	נק׳
הצגת מלחמת העולם הראשונה ומקומה של הארץ בה	4
הצגת אירוע ביניים (בלפור/סן רמו) והסברו	4
הסבר הקשר הסיבתי עד המנדט	4

סיכום

כל תלמיד כותב 'שרשרת ארוכה' במשפט אחד שמחבר שלושה אירועים על החבל, ומצלמים את החבל לחזרה לבגרות.

התאמה לעולים

ציר זמן הוא קו. על הקו שמים אירועים לפי הסדר. כך רואים מה קרה קודם ומה אחר כך. רואים גם מה גרם למה. בשיעור נבנה ציר של כל מה שלמדנו. מ־1789 ועד 1948.

ציר זמן – קו עם אירועים לפי הסדר · **אירוע** – משהו שקרה ביום או בשנה מסוימים · **סדר** – מה קודם ומה אחרי · **סיבה** – למה משהו קרה · **תוצאה** – מה קרה בגלל משהו · **מאה** – מאה שנים

התאמות לחנ״מ

- כרטיסים מוכנים עם שנה ותמונה למיון על חבל קצר (8 כרטיסים בלבד)
- ציר זמן מודפס עם מקומות מסומנים להדבקה
- משפטי 'בגלל ש... קרה...' להשלמה מבנק אירועים
- עבודה בזוג עם תפקידים: מחזיק/ה כרטיס ומסביר/ה

לוודא:

- רשימת האירועים בפעילות מתבססת על כלל יחידות הקורס – לוודא שתואמת את מה שנלמד בפועל בכיתה
- הגדרת המאה ה־19 (1801–1900 לעומת 1800–1899) – לבחור הגדרה אחידה לפי ספר הלימוד